

TURI GÁBOR

Amerikai jazznapló

(Már megint itt van a szerelem) Miért vagyok ilyen szerencsés Amerikával? Persze, a jazz. A szenvedélybetegség, amit 1973 táján, egyetemistaként kaptam el. Gyermekkoromban, az '50-es években naphosszat a *Pancsoló kisleány* és a *Csevegő szaxofon* szólt a paszabi tanácsháza hangszórójából, amit a sárospataki gimnáziumban a beatzene szorított ki az agyamból. A debreceni egyetemen, környezeti hatásra, egyszer csak feltűnt a horizonton a ritmikus improvizatív zene. És Amerika, a szabadság szimbóluma, a későbbi álmok elérhetetlennek vélt úti célja. Mígnem 1991-ben, a rendszerváltozást követően arra ébredtem, hogy az óceán fölött száll velem a Boeing az Újvilág felé, hogy három és fél hónapot töltsék Washingtonban és Norfolkban (Virginia) fiatal kelet-európai újságíróként, a National Forum Foundation ösztöndíjával. Pezsdítő élmények és tapasztalatok – no és vagy 80, haza cipelt jazzlemez –, amelyeknek részük volt abban, hogy 1998-ban diplomataként négy évre visszakerüljek az első találkozás színhelyére.

És aztán 2013 ősze, bizonyára az utolsó lehetőség: az amerikai és magyar kormány közös finanszírozásában működő Fulbright Bizottság három hónapos ösztöndíja jazzkutatásra a Rutgers Egyetem newarki campusán. Könyvet tervezek írni az amerikai jazzről, száz évvel annak megszületése után. Három szemszögből – a keletkezés, a közvetítés és a befogadás aspektusából – kívánom vizsgálni az amerikai eredetű zene jelenét. Száz napom van arra, hogy a témával, és csak azzal foglalkozzam.

(Színek, emberek) Newarkban első és drámai hatásként a színek tűnnek szembe. Nézek jobbra, sárgát látok, nézek balra, feketélik a táj. Nézek magamra, én vagyok a színészek között az egyetlen sápadt arcú. Soha, sehol nem éreztem magam ennyire kisebbségben; néha késztetésem támad arra, hogy bocsánatot kérjek a létezemért.

A vasúttól nyugatra fekvő terület feketék lakta negyed. Némely része ijesztően lepusztult. A déli órákban, 30 fokos, szivacsos hőségben vánszorgok a belvárosban. A járókelők és várakozók tengerében egy fekete bőrű rendőr nő megállít, hogy itt nem szabad fotózni. Kérdezem, miért. Hát, mert a terrorizmus tekintetében ez kiemelten veszélyövezet a high-tech és a nagy számítógépközpontok miatt. Ezzel távozik, én pedig folytatom a kattintgatást.

Lakásom a vasút keleti oldalán fekvő, zömök, lapos homlokú, fekete szemű portugálok, latinók által lakott, két-háromszintes házakból álló, viszonylag rendezett és tiszta kerületben van. Errefelé sokan egy szót sem tudnak angolul. Viszont hatalmas

kocsikkal közlekednek. Kis léptékű, mégis emberi világ ez, közelebb az európai kultúrához. Jó árukkal ellátott boltok és vendéglők találhatóak a környéken. Rábukkanok egy superstore-ra, friss zöldségekkel, sok dél-amerikai áruval. Benézek egy liquor shopba is, mert az alkoholt külön üzletekben árulják. Portugál, spanyol és dél-amerikai borok, minden mennyiségben és árban.

A ház kietlen környezetben fekszik, de belül kellemes. Omar, a brazil főbérő a földszinten, a raktárnak használt garázs mögött lakik, a második emeleten a társtulajdonos él a családjával. Befektetésnek vették az ingatlant, de aztán jött a válság, most kétszázezerrel kevesebbet ér. Az első emeleten három szoba, két fürdőszoba, étkező, mindennel felszerelt konyha és tágas nappali van, amin három bérő osztozik. Az én szobám a hátsó végében fekszik, saját fürdőszobával, havi nyolcszáz dollárért.

A készséges Omar már az első nap elvisz kocsijával bevásárolni, mint mondja, ide a közelbe. Félórás autótút a Walmartig. A hatalmas áruházban az élelmiszerek nagy, félkilós kiszerelésben kaphatók. Gyulai kolbászt hiába keresek, helyette spanyol szalámik sorakoznak a pultokon. Napokig kell ennem az egyébként utált pulykamell sonkát, a cheddar sajtot és a füstölt virslit, reggelire kalóriaszegény kukoricapelyhet mandulatejjel. Tizenegy órakor már szédülök az éhségtől.

Csak a lakásom ne esne olyan messze az egyetemtől. A távolságot ugyanis elmeritem. Csaknem három kilométer, az első nap a lábam is belefájdul. A helyzet kilátástalansága miatt beadom a derekam, összvonalas (busz + földalatti) bérlet vásárlása mellett döntök. Leteszek a biciklivásárlásról is, mert senki emberfiát nem látok kerekezni az autók tengerében, pedig van kijelölt kerékpárút. A busz megállóig így is majdnem egy kilométert kell gyalogolni. A napi szorongató élmény: feketék közt egy európai. De soha semmi baj nem történik.

(Más világ) Az Institute of Jazz Studies. Amerika legnagyobb jazzarchívuma, amelyet 1952-ben Marshall Stearns – egyébként középkori angol irodalommal foglalkozó egyetemi tanár, jazztörténész – alapított saját gyűjteményéből. A Rutgers, New Jersey állami egyeteme 1966 óta állandó otthona az intézménynek. A sűrűn megrakott polcokon százezer hanghordozó, harmincezer fotó, ötezer könyv, kétszáz bekötött jazzfolyóirat és a neves muzikusok életét rögzítő százhusz hangfelvétel sorakozik. Az intézet azonban nem csak archívumként áll az érdeklődők rendelkezésére: előadások, kerekasztal-beszélgetések, konferenciák, kiállítások egészítik ki tevékenységét. Online folyóiratuk is van *Studies in Jazz* címmel, amely nálunk (még) ismeretlen zenetudományi szempontból foglalkozik a jazz-zenével.

Az etnikailag sokszínű, hírhedten rosszul menedzselte Newarkban a Rutgers az új Amerikát testesíti meg: modern épületekből, rendezett parkokból áll, biztonsági autók minde nélkül. Az akadémia szublimált világa. A félév most kezdődik, az épületek

Lester Young szaxofonja az Institute of Jazz Studies tárlójában. A szerző felvétele

között hallgatók bóklásznak, hasonlóan színes összetételben, a parkban zene, kirakódvására. Az intézet a Dana könyvtár negyedik emeletén van, tágas fa-üveg-padlószőnyeg környezet. A vitrinekben hangszerek, relikviák, a falakon jazzfotók, a szabadpolcokon folyóiratok, könyvek, adathordozók. A dolgozói rész folyosóján asztalok számítógéppel – az egyik most az enyém. Mindent használhatok, csak a kincsesárba, a hagyatékok és a lemezgyűjtemény termébe nem léphetek be magam – elvileg.

Az intézet vezetője, Vincent Pelote széles derekú, vidám, korpulens fekete, tele van nevetésével a folyosó. Mintás, kívül kötött, rövid ujjú ingben és farmerben jár dolgozni. Meghív ebédelni a tanári étterembe (elegáns terítés, damaszt szalvéta a talpas pohárban, tíz dollár, svédasztalos kínálat meleg fogásokkal, leves is van). Másnap már heten megyünk. Úgy tűnik, jól fogadtak. Természetesen én is mondom a magamét, közös nyelvet beszélünk, negyven év felhalmozott ismeretei, tapasztalatai megteszik a magukét. A humor mindenütt jó belépő.

A Texasból származó, erősen déli akcentusú, ironikus hajlamú Tad Hershorn, aki az intézet történetét bemutató kiállítás előkészítésén dolgozik, a neves Norman Granz impresszárióról-lemezkiadóról írt 500 oldalas monográfiát. Rögtön pártfogásába vesz, meghív egy kávéra, amit, mint kiderül, az is motivál, hogy odakint rágyújthat.

Ed Berger már nyugdíjas (Princetonban lakik; kissé gyanús, hogy senki nem Newarkban), a nagy Benny Carter szaxofonosnak volt utolsó éveiben kiadója, jobbkeze, mellesleg kitűnő jazzfotós. Három napon át ugyanabban a galléros, csíkos pólóban, sokszobes vászonnadrágban és edzőcipőben jelenik meg. Utóbb mentegetőzik a póló miatt: nem ugyanazt viseli, de annyira tetszett neki, hogy mindjárt hármat vásárolt belőle. Bemutatja az olvasótermet, megállunk a bekötött folyóiratok előtt, leveszem a polcra a Varsóban kiadott *Jazz Fórum* 1984-es évfolyamát. A Debreceni Jazznapokról írott tudósításomnál nyílik ki. A kelet-európai jazz kapcsán szóba kerül Willis Conover, az Amerikai Hangja néhai műsorvezetője, akit Debrecenből és Varsóból személyesen is ismertem. Hamar kiderül, hogy a magyar jazzról semmit nem tudnak, az archívumban csupán az otthon 1985-ben kiadott *Hungarian Jazz Discography* című könyv található meg. Mellé teszem a magyar jazzmuzikusokkal 1983-ban készített *Azt mondom: jazz* című interjúkötetemet. Hátha valaki megtanul magyarul.

A recepcióban rész munkaidősként három fiatal jazzmuzikus, Joe Peterson bőgős, Christopher McFarland gitáros és Dan Faulk szaxofonos váltja egymást. Ők és az említettek jazzemberek, a többiek levéltárosok. Mint a naponta Brooklynból oda-vissza három órát utazó fekete Angela, vagy a kolumbiai Adriana P. Cuervo igazgató-helyettes, aki 14 éve él Amerikában zenetörténész férjével, és érkezésem előtt egy hónappal foglalta el pályázat útján elnyert hivatalát. És a szomszéd szobában régi felvételek digitalizálásával foglalkozó Robert Nahory, korábban fizikaprofesszor, aki rögtön elárulja, hogy nagyszülei és apja magyarok voltak. Az egyik nap megjelenik az intézet nagy tekintélyű, két éve nyugalmazott igazgatója, a 84 éves Dan Morgenstern zenetörténész, nyolc Grammy-díj tulajdonosa, akinek még fenntartják a szobáját. Bemutatnak neki, s amikor mondom, hogy Magyarországról érkeztem, egykori kedves barátja, Zoller Attila (1945 után Amerikába emigrált) gitáros nevét említi, aki pár éve távozott a földi világból.

Az első hetet a honlap és diszkográfiák tanulmányozásával töltöm. Elképesztő mennyiségű információ és link, tematikus rendbe szedve. Veszek egy másfél terabyte-os hordozható külső merevlemezt, mindent azon fogok tárolni. CD-eket nem veszek, van elég az intézetben, különben sem tudnám haza vinni a súlykorlátozás miatt. Ugyanez a helyzet a könyvekkel. Otthon tele van a polcom, de ha mégis muszáj valamit beszerezni, akkor elektronikus formátumban. Már látszik, hogy annyi információhoz és kapcsolathoz jutok itt, amihez soha, senki Magyarországról. Segítőként kollégák között vagyok, azzal foglalkozom, amit szeretek, és közel van Manhattan. Szép az élet.

(Az iskolapadtól a koncertteremig) A Rutgers Egyetem három campusra épül, amelyek New Brunswick, Newark és Camden városokban székelnek. A jazz ügyei nem egy helyre összpontosulnak, a zenészképzés helyszíne New Brunswick, a mesterképzést nyújtó jazzelméleti és -történeti tanszék, illetve az archívum Newarkban található. Henry Martin professzor ebben a szemeszterben Charlie Parkerről és Duke Ellingtonról tart kurzusokat. Neve ismerősen cseng, könyvtáramban megvan 1986-ban kiadott „*Enjoy Jazz*” című munkája, ami bevezetés e zene elméletébe és gyakorlatába. Beülök néhány szemináriumára. A két és félóra alatt Parker felvételeit elemezik, Martin gyakran zongorán mutatja be a *bebop* úttörő szaxofonosának jellegzetes harmóniai és dallamfordulatait. A foglalkozáson tizenegy mesterképzéses hallgató vesz részt, a hangulat közvetlen, az elméletileg képzett diákok aktívan bekapcsolódnak a diskurzusba, kérdeznek és önálló véleményt is formálnak a hallottakról.

És a gyakorlat? A Newarktól félórányi vonatútra fekvő New Brunswick-i tanszék big bandje féléves koncertjét adja a város pazar színháztermében. A Johnson and Johnson kozmetikai világcég székhelyeként ismert település jelentős magyar kolóniát és múzeumot mondhat magáénak. Az 1800 férőhelyes terembe mintegy kétszázan váltjuk meg a 20 dolláros belépőjegyet. A színpadon minden a helyén, a díszlet a háttérre vetített, csillogó égbolt. A tanszék művészeti vezetője, Conrad Herwig harsonás visszafogott, tiszteletteljes modorban konferálja a műsort. Gershwin *Ain't Necessarily So* című örökzöldjével kezdenek, de ez az első és utolsó hagyományos standard, a többi, sokszor bonyolult kompozíció kortárs, a tanszékhez kötődő muzikusoktól származik. Kiművelt hangzások, pontos együttes játék. Aztán színpadra lép és végig bent marad az est szolista, az egykori növendék, a kortárs amerikai jazz egyik legjobb trombitása, Randy Brecker. Kreativitása, professzionalizmusa magasba emeli az estet. Néhány szám erejéig a tanári kar is hozzájárul a koncert sikeréhez. Nem akármilyen nevek, még ha otthon kevésbé ismerősen csengenek is: Joe Magnarelli (trombita), Conrad Herwig (harsona), Ralph Bowen (szaxofon), Bill O'Connell (zongora), Vic

Duke Ellington Boulevard, Manhattan.

A szerző felvétele

Juris (gitár), Kenny Davis (basszusgitár), Robby Ameen (dob). Együttest formálnak, mindenki tudja, de nem játssza túl a szerepét. Hangszerük mesterei, akiktől van mit tanulni a jazztanszakos hallgatóknak.

(Jazz itt és ott) Megtartom az intézet évadnyitó előadását *A jazz Kelet-Európában a kommunizmus alatt és után* címmel. Nyomasztó a felelősség: jazzről szólni a műfaj hazájában! Bár van otthonról hozott anyagom, napokig tart a felkészülés: történelmi és kulturális összefüggésekbe ágyazva, fényképekkel illusztrált power pontos anyaggal igyekszem áttekinteni a II. világháború óta eltelt időszak jazztörténetét, természetesen magyar szemszögből, a hangsúlyt a jellegzetesen magyaros vonulatra helyezve. Az intézet Hungary elnevezésű vékony mappáját is felütöm hozzá. Kevés anyagot találok: néhány újságcikket az ötvenes évekből, a jazz akkori helyzetéről, majd a kultúrpolitika oldódásáról, aztán két önéletrajzot az 1956-ban Amerikába emigrált, nevet szerzett Szabó Gábor gitárosról.

Az estre meghívó invitálja az érdeklődőket: „Segítette-e a jazz a gondolkodás szabadságát ébren tartani a kommunista uralom alatt Kelet-Európában? A kommunista elnyomás ellenére a jazz, a „szabadság hangja” jazzkedvelők ezreinek szívéhez és füléhez talált utat, különböző földalatti tevékenységekben öltve testet. A jazz szabad szelleme intellektuális értelemben erősítette a rendszerrel szembeni ellenállást, ami a hírhedt vasfüggöny lebontásához vezetett. Az 1990-ben bekövetkezett politikai változás és szabadság új lehetőségeket nyitott meg a jazzközösség számára, ami az oktatás fejlődésében, a klub- és koncertélet fellendülésében nyilvánult meg. A kelet-európai jazz fejlődése szemléletesen megmutatkozik a tehetséges és magasan képzett muzsikások növekvő számában, akik a politikai kontroll évtizedei után immár piaci körülmények között igyekeznek elismerést szerezni maguknak és a jazznek, mint egyedülálló művészi formának.”

Az előadást kedvezően fogadják, többen gratulálnak a végén. Amerikában keveset tudnak a földnek erről a tájáról, így teljesen új, méghozzá zenei szempontból jelentős területre nyitottam ablakot. Az itteni jazztudatnak nem része Kelet-Európa, e tekintetben revelációként hatottak a látottak-hallottak. Főként, hogy a zenét illetően igazán van mire büszkének lennünk. Legalább ez a pár ember más szemmel néz ezek után Magyarországra. Fel is kérnek, hogy az előadást tanulmány formájában írjam meg folyóiratuk számára.

A végén odalép hozzám egy baseball sapkát viselő hölgy. Nem ismerem fel, pedig pár éve Debrecenben adott nagy sikerű hangversenyt. Csak két nappal később tu-

Rhoda Scott orgonaművész, mint a Rutgers Egyetem mesterszakos hallgatója.

A szerző felvétele

dom meg, hogy Rhoda Scott orgonista, aki most mesterszakos hallgató a Rutgers jazztörténet- és elmélet tanszékén. Kíváncsi vagyok, hogy érett művészként miért ült be az iskolapadba. Azt válaszolja, keveset tud a jazz korábbi évtizedeiről. Később e-mailben keres meg: „Nagyon örülnék, ha elküldené az előadás anyagát, amit nagyon élveztem, és rendkívül érdekesnek tartottam. Jóllehet sokszor megfordultam Magyarországon a szóban forgó időszakban, szinte semmit nem tudtam a politikai és történelmi háttérrel.”

Természetesen elküldöm neki az anyagot.

(Csillagok, csillagok) Újsághír: huszonhárom más tudományos és művészeti területről kiválasztott tehetséggel együtt 2013-ban a jazz műfajában Vijay Iyer zongorista-zeneszerző részesül a McArthur Alapítvány 'Genius Grant' elnevezésű, 625 000 dolláros ösztöndíjában. Az indiai felmenőktől Amerikában született 41 éves muzsikussal ezzel egy időben professzori kinevezést nyer a Harvard Egyetem zenei tanszékére.

Ennél magasabbra kevesen jutottak az amerikai jazzéletben. A *Down Beat* jazzmagazin kritikusi *Historicity* című albumát 2010-ben az év lemezének, őt 2012-ben az év muzsikusanak választották. A díj bejelentését követően a Montclair Egyetemen 18 muzsikussal közreműködésével mutatja be *Open City* (Nyílt város) című, csaknem kétórás szerzeményét. Egyórás buszozással jutok el a koncert helyszínére. A 2005-ben átadott egyetemi kulturális központ nem csupán befogadó hely, hanem önálló produkciók megrendelésével segíti elő (!) új, elsősorban mozgásművészeti és zenei produkciók létrejöttét. Iyer zeneművét Teju Cole nigériai születésű amerikai író azonos című, díjnyertes regénye ihlette, amely egy pszichiáter szemével láttatja a vegyes lakosságú és kultúrájú New York mindennapjait. Szemelvények felolvasásával az író maga is részt vett a kompozíció megszólaltatásában.

Iyer sajátos fogalmakkal segíti értelmezni művét. A jazz helyett a 'kreatív zene' meghatározást használja, a hierarchikus szerveződésű, lineáris vonalvezetésű, olykor bombasztikus előadási gyakorlatot megtestesítő big band elnevezés helyett a 'kreatív együttes' kifejezést részesíti előnyben. A megszokott nagyzenekari hangzás helyébe a közös felelősséget, a kompozíció ciklikusan építkező elemeit, az egyéni és a kollektív kreativitást és új kifejező eszközök keresését állítja. A komponált részekbe iktatott improvizációkat nyitott rögtönzéseként tételezi, zenéjét az egyidejű történelmi áramlatok metszéspontjában születő aktusnak tartja. Az foglalkoztatja, lehet-e rögtönző muzsikussoknak úgy részt venniük a zenei folyamatban, hogy improvizált szólamaikból a szerző által elgondolt, közösen létrehozott alkotás szülessen meg.

Az indiai származású Vijay Iyer nem az egyetlen a mai amerikai jazz vezető muzsikusi között, aki játékában saját zenei hátterére (is) támaszkodik. A koncerten közreműködők etnikai összetétele (van köztük fehér, fekete, indiai, arab, perzsa), a klasszikus zenében, a jazzben és az indiai zenében használatos hangszerek jelenléte, a zenei utalások (köztük heavy metal és rap) sokfélesége soha nem hallott, totális zenében összegződik. A nagy amerikai kohóban a jazz új irányjai érelődnek.

(Hely, hely, hely) Gyakran utazom New Yorkba. Muzsikusokkal, a zeneipar embe-
reivel találkozom, az estéket általában klubokban töltöm. Ezek az élő zene legfonto-
sabb színterei.

Blue Note. A leghíresebbek egyike. Hosszan elnyúló tér, a színpad középütt, asz-
talok és székek egymásra zsúfolva. A belépő ezen az estén 25 dollár (de lehet 65 is),
a bárban 15, a kötelező fogyasztás 10 dollár (egy kisüveg sör ára), az ételek 20-30
dollárba kerülnek. Üzemszerű működés, esténként két-három menet, mégsem ren-
tábilis. Eric Harland, a kiváló dobos ünnepli harminchatodik születésnapját a bará-
taival. Mire bepréselem magam a színpad bal szélén kijelölt helyemre, a zenekar már
játszik. Az előzetes alapján azt vártam volna, hogy oldott örömmelés részese leszek,
ehelyett kottából játszik az alkalmi kvintett: Chris Potter (tenorszaxofon), Nir Felber
(elektromos gitár), Taylor Eigsti (zongora), Francois Mouton (bőgő) és Eric Harland
(dob). Hosszasan kibontott, időnként romantikus hangzású kompozíciók terjedel-
mes improvizációkkal. A közönség figyelme érzékelhetően Potterre összpontosul, aki
energikus és invenciózus szólóival elkápráztatja a jelenlévőket. A kifinomult ütőhang-
szeres játékaról ismert Harland keményen, kiszámíthatatlanul üti a dobokat, mintha
düh és nem öröm mozgatná végtagjait.

Cornelia Street Café. A New York-i (fehér) értelmiségiek felkapott, konyhájáról is
híres helye (10 dollár a belépő, 10 dollár a kötelező fogyasztás.) Fent zajlik az élet,
kávézás, vacsorázás, ültetéses asztalfoglalással, a bejutáshoz utcai sorban állással. Lent
a keskeny, hosszú pincében este 6-tól költészeti felolvasások, előadóestek, majd a pici

A Rivers Blue együttes koncert közben a Cornelia
Street Cafében. A szerző felvétele

színpad 9-től az improvizatív zenéé. Mondhatnánk, hogy a jazzé, jólle-
het a Reverse Blue együttes, amely
alkalmi társulásból alakult formális
csapattá (Mary Halvorson – gitár,
Chris Speed – tenorszaxofon, klari-
nét, Eivind Opsvik – bőgő, Tomas
Fujiwara – dob) sok tekintetben a
meghatározás ellenében működik.
Kottában rögzített, kollektíven meg-
szólaltatott, mégis improvizatívnak
nevezett zene nagy összpontosítá-
ssal és intenzitással előadva. Az

avantgárd kontextusokban sokat foglalkoztatott, kislányos alkatú Mary Halvorson
formabontó játéka stimuláló hangkörnyezetet teremt társai, elsősorban Chris Speed
időnként (f)elszabaduló rögtönzései számára. Közben asztalomnál egy fiatal francia
látogató sült húst falatozik zsírban forgatott burgonyával, ügyelve arra, hogy a tányér-
csörgés ne zavarja meg a figyelmet.

Shapeshifter Lab. New Yorkban se szeri, se száma a nálunk (még) ismeretlen fiatal
muzsikusoknak, akik igyekeznek helyet követelni maguknak a nap alatt. Nem könnyű
a helyzetük, mert a közönség elsősorban az ismert nevekre vált jegyet, de akadnak
klubok, amelyek vállalják a kockázatot, és a fiatal (vagy kevésbé jegyzett) tehetségek

bemutatásával vannak jelen a város jazzéletében. A brooklyni Shapeshifter Lab két éve Matthew Garrison basszusgitáros és menedzsertársa, a koreai Fortune Sung kezdeményezésére jött létre egy irodahelyiségből. A környék nem éppen biztató, a jobb hírű Park Slope és a már felkapott Williamsburg negyed között vár a fellendülésre. Az eldugott utcában található klub elsősorban a kísérletező, újat kereső muzikusok bázisa. Joel Harrison gitáros és zeneszerző big bandje játszik alig több néző előtt, mint ahányan a színpadon ülnek. Izgalmas, hangzásában újszerű kompozíciók, jórészt ismeretlen, kitűnő erőkből álló társulat, amely a bevételt kapja tiszteletdíjként. Ha nem volnának pályázatok, amelyek, mint Harrison esetében, lehetővé teszik a különféle projektek megvalósulását, CD-k felvételét és bemutatását, aligha színeznék ilyen koncertek az amerikai jazz arculatát.

Le Poisson Rouge. A manhattani pince ritkán ad helyet jazzkoncertnek, jóllehet egykor itt működött a híres Village Vanguard jazzklub. Gregory Porter énekes fellépése előtt száz méteres sor kígyózik a bejáratnál. A Blue Note lemezkiadó új sztárja jószereint teljesen elsötétített teremben lép színpadra, székek nincsenek, a műsort a tömeg állva hallgatja. A védjegyként állat is átfogó simléderes sapkát viselő énekes igazolja hírnevét: a blues, a rhythm and blues és a jazz határmezsgyéjén mozgó repertoárja, erős baritonhangja, közvetlen előadói magatartása és humora magasba röpíti az amúgy is felfokozott várakozás lázában égő közönség hangulatát. Három fúvóssal felálló, kiváló szólistákból álló együttese ugyancsak kiveszi részét a sikerből. Előadók és a közönség önfelelt ünneplésbe torkolló, a fekete templomi szertartásokat idéző együttléte ez, ami szabályozott körülmények között aligha jöhetne létre.

(Vacsora hálaadás napján) A 152. utca, a St. Nicholas és az Amsterdam Avenue között. Ez már az igazi Harlem. Andreas Scherrer, az Ausztriából tíz éve áttelepült impresszárió és felesége, Judith Insell fekete brácsaművész lakása. Kívülről impozáns bérház, negyedik emelet, szűk lépcsőház, szintenként négy ajtó, lift nincs. Bent hosszú, nagyon keskeny folyosó, amiből balra a szobák és a terek nyílnak. Velem szinte egy időben érkezik egy idős, vékony, ismerősnek tűnő fekete ember, akiről utóbb kiderül, hogy Charles Gayle avantgárd szaxofonos. Bemegyünk a nappaliba, ahol a jazztörténet élő legendájával, a 86 éves Lee Konitz szaxofonossal és George Schuller dobossal találkozunk.

Ez aztán a meglepetés. Andreas nem jelezte, hogy kik vesznek még részt az ünnepi összejövetelen. Lee és George a TV előtt ülnek; a hálaadás napi, híres Macy's parádét ismétlik sok popsztárral, akik bőszen tátognak a zenére. Egyébként un. „small talk” folyik, néhányszor engem is kérdeznek, hogy honnan vagyok, mit csinálok stb. Az elkerülhe-

Charles Gayle, Lee Konitz és Turi Gábor hálaadás napi vacsorán Harlemben

tetlen baseball témánál szóba jön, hogy Magyarország melyik sportágban kiemelkedő. Sorolom az olimpiai érmeiket. Jó érzés tudni, hogy ebben leköröztük Ausztriát.

Hamar kiderül, hogy a két szaxofonos nem ismeri egymást. Lee szóba hozza az alkoholt, mármint, hogy Gayle, mint oly sok jazzmuzsikus, rabja volt-e valamikor, mivel most narancslevet iszik, de ő azt válaszolja, hogy soha. Nem érzett rá a bor ízére, néha iszik egy kis sört, mert az lazább ital. Lee megjegyzezi, hogy ő sem tartozik az ivók közé. A sültetekhez persze kér egy kis vörös bort, amit a házigazda szívesen teljesít osztrák készletéből. Valahogy szóba kerül Woody Allen is, aki heti rendszerességgel játszik di-xieland jazzt egy hotelban, és mint hírlík, naponta két órát gyakorol a klarinéton. Erre Lee megjegyzezi: nem emlékszik, hogy mikor foglalkozott ennyit a hangszerével.

Közben a vendéglátók sütnek-főznek, az estebéd 5 órára lesz kész. Tányérjaival mindenki a konyhába vándorol, hogy a bőséges kínálatból válasszon. Pulyka, sonka, sült hús, sajtos makaróni, krumplipüré (mennyire emelkedettebben hangzik: smashed potato!), szószok. Leülünk vacsorázni. Mindenki túl sokat szedett, mire Andreas közli: hálaadáskor ez már csak így van, nem kell mindent elfogyasztani. Egy idő után Lee feláll, hogy tüzel a belseje, a nappaliban lepihen, és pár percre elalszik. Vannak muzsikusok, akik nem feltétlenül törekszenek arra, hogy tájékozottak legyenek a világgal minden dolgáról. Élik a maguk életét, amit zenéjük tölt ki, miközben millió esemény zajlik körülöttük. De ez így van rendjén, ha másra figyelnének, nem születnének eredeti és egyedi megnyilvánulások a Földön.

Búcsúzáskor fénykép készül Lee-vel, aki kijelenti, hogy nem szereti a vakuzást. Javaslom, tegye fel a napszemüvegét, amit addig azért viselt, mert a rendeset otthon felejtette. Úgy tesz, én pedig kisimítom kissé megtekeredett nadrágtartóját.

(A vidék hangja) A zsúfolt, zajos, lüktető New York után éles kontraszt Saint Louis tágas, kihalt utcáinak, parkjainak és elegáns kertvárosi villáinak a látványa. A milliós város nem tartozik a kontinensnyi ország jazz-szempontról meghatározó települései közé, de jó pár éve jazzkedvelők kezdeményezésére létrejött a Jazz Saint Louis nevű nonprofit egyesület, amely őrzi a lángot, működteti a Jazz at the Bistro nevű, országos rangú klubot, és többek között oktatási programokat is szervez. A galériás, igényes kialakítású, szemmel láthatóan elsősorban (fehér) középosztálybeliek által kedvelt klubban ezen a héten Pat Martino gitáros triója játszik esténként két műsort.

Az egyesület vezetőségének egyik tagja, Richard McDonnell nyugalmazott üzletemberként az ismert MaxJazz lemezkiadó tulajdonosa. Együtt hallgatjuk az összeszokott trió lendületes játékát, a szünetben pedig a város jazzéletéről és a lemezkiadás helyzetéről beszélgetünk. Van étel- és italszolgáltatás, McDonnell úr azonban magával hozta kedvenc – mint elárulja, háromdolláros – vörösborát, amit jóízűen el is fogyaszt az este során. Közben azért elmeséli, hogy a lemezkiadást hobbiból űzi, az ország különböző városaiban élő művészeket maga választja ki, a felvételeket többnyire New Yorkban rögzítik, az ízléses borítók tervezője Chicagóban él – ilyen szempontból tehát mellékes, hogy a kiadó székhelye éppen St. Louis.

A jazzklubtól jó nagy ugrás a Saint Louis-i Broadway, de megéri a fáradságot, ugyanis két blues-klub is várja a vendégeket. A BB's Jazz, Blues and Soup modern,

hosszú téglalapú épület, a vele szemben elhelyezkedő, viseltes Beale on Broadway faházat azonban mintha a vadnyugati filmekből telepítették volna ide. Nem koncerttermekről van szó, a helyi idegenforgalmi kiadványokban kiemelten ajánlott létesítmények igazában véve bárók (ez jobban is hangzik, mint a blues-kocsmá), ahol minden este élő zene szól. Ingázunk a két épület között, a hangulat mindkét helyen fergetegesen alakul, amiben persze a helyi főzésű söröknek (egykor St. Louis volt az amerikai sörfőzés központja) komoly szerepük van.

A Beale-ben a 65 éves Ronald Johnson énekes és együttese, a BB's-ben egy fiatal blues-funky csapat, majd a 74 éves David Dee énekes-gitáros szórakoztatja a közönséget. Egyik sem tisztán blues-programmal: Johnson műsora elsősorban 60's évekbeli soul számokból áll, és Dee is különböző irányokba kalandozik. Néhány számban fiatal énekesnők csatlakoznak hozzá, akik úgy adják elő Aretha Franklin dalait, mint maga a soul királynője. Itt ilyen az élő zenei hagyomány. A Beale szűkös színpadán Ronald Johnson-t hattagú együttes kíséri, hajnali háromig kotta nélkül játszzák a precíz hangszereléseket. Csak az énekes és a dobos hivatásos zenész közülük. A két idősebb fúvós, a sötét szemüveget viselő, rezzenéstelen arcú trombitás civilben ügyész, a szaxofonos ügyvéd. A BB's-ben a nagykarimájú bőrkalapban és hosszú bőrkabátban pengető David Dee áll a reflektorfényben: kevés hangot játszik, de azt úgy, hogy mindegyik súlyt, jelentőséget kap. Ilyen a blues és a soul, amikor tiszta forrásból, saját közegében szólal meg.

Ez a közeg helyi emberekből áll; feketék és fehérek söröznek egymás mellett békeken, a zene és a társaság miatt látogatják a klubokat, hogy élvezzék az életet, együtt énekeljenek a fellépőkkel, olykor táncra perdüljenek – a tiszta források pedig üdvözlik őket, két szám között tréfálkozva szólnak hozzájuk, a szünetekben a bárpultnál megtárgyalják velük az élet fontos dolgait. A szárnyaló zene és az oldott légkör miatt a messziről jött utazó is feloldódik a hangulatban, s amikor hajnaltájt kilép az utcára és felnéz a csillagos égre, felsóhajt: bárcsak otthon is ilyen feeling jegyében telnének a hétvégék, de legalább minden harmadik.

(Egy magyar Amerikában) Gardonyi. Jól kimondható vezetéknev, ékezet nélkül, persze a hangsúly az angol nyelvnek megfelelően a második szótagra esik. Ahogy legutóbbi lemezének kritikusai megjegyezte: a nagyobb elismertséget érdemelő muzikusok fajtájából. Lemezkiadója, a Sunnyside Records tulajdonosa New Yorkban megemlíti, hogy magyar művész is szerepel a listájukon. Őt tehát magyarként tartják számon, miközben Gárdonyi László véglegesen elcserélte hazáját.

Gárdonyi László, a Berklee College of Music zongora professzora bostoni otthonában. A szerző felvétele

Még a '80-as évekből ismerem, amikor Lakatos Antallal a Bacillus együttesben játszott. Amerikában egymillió muzsikos van, Gárdonyi László esélye egy volt a tízezerhez, hogy önálló karriert fusson be. Sikerült. A hetedik CD-je jelent meg a Sunnyside kiadónál; legutóbbi, *Clarity* című szóló albumát is kedvezően értékelték az amerikai szaklapok. Harminc éve él Bostonban, a leghíresebb amerikai jazzképző intézmény, a Berklee College of Music zongora professzora. Szerdától péntekig 18 órában tanít. Az intézménynek 4300 hallgatója van a világ minden részéről. Az utóbbi években több magyar diák (Oláh Tzumo Árpád, Bacsó Kristóf, Németh Ferenc, Czirják Csaba) végzett itt. Egy kivétellel mindannyian haza tértek a diploma megszerzése után.

Eleinte furcsának tartom, hogy Laci a feleségével hol angolul, hol magyarul beszél, de be kell látni, hogy annak, aki hosszú évek óta más közegben él, könnyebb az adott ország nyelvén megszólalnia. Egész napját a messziről jött magyarra szánja, körbe visz a hangulatos, civilizált városban, bejárjuk a főiskola épületeit, büszkén mutatja tanszéki szobáját és az oktatásban használt kottatárát. Szülei meghaltak, ritkán utazik haza. Már ez az otthona.

(Treme, gumbo, kreol, jazz) Amerikában nincs New Orleanshoz hasonló, vegyes etnikai összetételű és vibráló kultúrájú város: a jazz mellett számtalan más műfaj (blues, rhythm and blues, cajun, zydeco) honosodott meg a Mississippi deltájában. A New Orleans-i jazz funkciója jelentősen különbözik a modern jazz szerepétől: elsősorban érzelmi hatásra törekszik; célja nem „műalkotás” létrehozása, hanem az, hogy a muzsikuskok és a hallgatók egyaránt jól érezzék magukat a zenélés közben. A városban tartja magát a nézet, hogy a magas kultúra elismertségére aspiráló, intellektuálissá vált modern jazz bázisa azért szűkült be, mert elveszítette korábbi, bensőséges, ritmusával fizikai hatást gyakorló kapcsolatát a közönséggel.

A jazz kialakulásában fontos szerepet játszottak a fúvós- vagy menetzenekarok. Ez a népzeneinek tekinthető vonulat ma is New Orleans kultúrájának szerves része, többek között a híressé vált jazztemetésekhez kapcsolódva él tovább. A formációt hét-kilenc muzsikusk alkotja, trombita, harsona, szaxofon, basszusként a behemót souzafon (ami hajlított tuba), továbbá pergő- és lábdob. Arra, hogy ez a két ütőhangszer miért külön van jelen, egyszerű a válasz: mert együtt nehéz volna őket cipelni. De mindenki úgy tartja, a brass band lelke és meghatározója a ritmus, jóllehet a dobosokról ritkán szól a fáma.

A Treme városrészező elnevezett brass band fesztivált először 2012-ben rendezték meg. A nem éppen közbiztonságáról híres negyed a HBO hasonló című folytatásos tévésorozata révén vált világszerte ismertté. New Orleansban számtalan hely őrzik a neves jazzmuzsikuskok emlékét. A Louis Armstrong parkban felállított színpad, a többnyire képző- és iparművészeti alkotásokat kínáló kirakodó sátrak, az étel-és italkimérések mind azt szolgálják, hogy a közönség jól szórakozzon és kedvére fogyasszon. A hangulatról az egymást váltó, fergeteges zenét produkáló rezesbandák gondoskodnak. Többen tánkra perdülnek.

Az utolsó hangok után a Francia Negyed felé veszem az irányt. A turisták által leginkább látogatott, egyre csiricsárébb és ízléstelenebb Bourbon utca egyik háza előtt fiatal zenekar fújja elképesztő energiával. Körülöttük senki nem marad mozdulatlan,

csak úgy potyognak a dollárok a kihelyezett vödörökbe. Fekete és fehér muzsikusból álló, vegyes társaság, és miközben ámulva hallgatom spontán játékukat, megerősödik bennem az érzés: ha ilyen zenekarok járnak az egykori bölcsőhely utcáit, akkor nincs ok aggódni a jazz jövője miatt.